

Аналіз аксіологічної позиції людини щодо природи на основі етно-методологічного підходу доводить, що світ і природа на світоглядному рівні українського народу ніколи не вилучалися зі сфери моральних категорій, тобто морально-етичні регулятиви стосувалися всього живого й неживого у світі. Традиція української культури була суттєво доповнена ноосферною концепцією В. Вернадського, конкордизмом В. Винниченка, коеволюційними концепціями І. Франка, обґрунтуваннями етико-естетичних та інвайронментальних чинників морального ставлення людини до природи. Такий аналіз дає можливість уточнити й доповнити розвиток аксіологічних засад формування ціннісного ставлення школярів до природи, сприятиме введенню в науковий обіг нових матеріалів української педагогічної думки та досвіду.

Література

1. Вернадский В. Жизнеописание. Избранные труды. Воспоминания современников. Суждения потомков / В. Вернадский. – М. : Современник, 1993. – 260 с.
2. Вернадский В.И. Философские мысли натуралиста / В.И. Вернадский. – М. : Наука, 1988. – 280 с.
3. Винер Д. Экологическая идеология без мифов / Д. Винер // Вопросы философии. – 1995. – № 5. – С. 82–98.
4. Винниченко В. Відродження нації : в 3 ч. / В. Винниченко. – К. : Політвидав України, 1990–1990. – (Репринтне відтворення видання 1920 р.). – Ч. 3 : Історія української революції. – 1990. – 542 с.
5. Винниченко В.К. Заповіт борцям за визволення / В.К. Винниченко. – К. : Либідь, 1991. – 123 с.
6. Гомонная В.В. Антологія педагогічної думки Закарпаття (XIX–XX ст.) / В.В. Гомонная. – Ужгород, 1992. – 291 с.
7. Франко І.Я. Зібрання творів : у 50 т. / І.Я. Франко. – К. : Наукова думка, 1976–1986. – Т. 45 : Філософські праці. – 1986. – 574 с.
8. Франко І.Я. Твори : в 2 т. / І.Я. Франко. – К. : Дніпро, 1986. – Т. 1 : Поезія. – 622 с.

БЕЛЬМАЗ Я.М.

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ВИКЛАДАННЯ ЯК ОДИН ІЗ НАПРЯМІВ РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

У нашому тисячолітті людству необхідно буде вирішувати нові глобальні проблеми. Як стверджує А. Андреев, однією з гіпотез є те, що освіта ХХІ ст. є ключем до вирішення глобальних проблем сучасного світу [1, с. 32]. Вища освіта є пріоритетною сферою, яка забезпечує стабільне функціонування та розвиток усіх галузей суспільства. Досить очевидним є той факт, що в подоланні кризи суспільства та людства велика роль має належати освіті, зокрема вищій.

Проблему осмислення ролі освіти досліджують учені та державні діячі різних країн. Так, В. Андрущенко зазначає, що “освіта загалом і вища освіта зокрема відіграє в суспільстві унікальну роль: вона відтворює особистість, озброює її знаннями, формує світогляд і творчі здібності, виховує

патріота і громадянина, тобто реально готує майбутнє суспільства. І від того, якою буде наша освіта, без перебільшення, залежить майбутнє держави: народу і культури”. Інші вчені дотримуються подібної думки. Наприклад, Ф. Майер, колишній директор ЮНЕСКО, вважає, що освіта – це засіб, який дає кожній людині змогу стати особистістю, активним членом суспільства, здатним допомогти кожній спільноті, кожному суспільству зробити крок до кращого життя. Тобто можна вважати, що освіта працює на майбутнє, саме за допомогою освіти людина стає повноцінною особистістю, яка володіє необхідними знаннями, вміннями, навичками для повноцінного існування в суспільстві.

Практично всі розвинуті країни світу здійснюють різноманітні реформування національних систем вищої освіти, залучаючи чималі фінанси. Можна навіть сказати, що реформи у сфері вищої освіти здобули статус державної політики, оскільки уряди держав зрозуміли, що рівень вищої освіти зумовлює майбутнє суспільства.

Значущість сучасної освіти вимагає реформ і в системі підготовки та підвищення кваліфікації викладачів вищої школи.

Мета статті – проаналізувати напрями реформування вищої освіти Великої Британії, зосереджуючись, у першу чергу, на проблемах підготовки професорсько-викладацького складу.

Освіта Великої Британії справедливо може пишатися своїми досягненнями за останні 30 років. Майже третина випускників шкіл і коледжів вступає до вищих навчальних закладів. Вища освіта намагається пристосуватися до нових потреб студентів, наслідком чого є різноманітні дослідження в галузі вищої освіти, розробка нових підходів до навчання і викладання, системи оцінювання їх якості [4].

Отже, за останні 20 років у Великій Британії:

- кількість студентів зросла більше ніж у двічі;
- загальне державне фінансування в секторі вищої освіти збільшилося на 45%;
- фінансування на кожного студента зменшилося на 40% [4].

У 2003 р. уряд Великої Британії опублікував Білу книгу “Майбутнє вищої освіти”, у якій вища освіта визначається як велика національна цінність, яка робить вагомий внесок в економічний та соціальний добробут усієї нації. Підкреслювалося, що дослідження, які проводяться в університетах, мають реальну силу. Зокрема, за останні 50 років британськими університетами було випущено 44 лауреати Нобелівської премії. На Велику Британію припадає 8% наукових публікацій у всьому світі, 13% найбільш цитованих наукових праць становлять праці британських учених (це друге місце після США).

Більшість студентів задоволені стандартами викладання та навчання, що відображається у статистиці. Так, 93% випускників денної форми навчання в перші шість місяців після закінчення ВНЗ або працевлаштовуються, або продовжують навчання; випускники університетів заробляють приблизно на 50% більше за тих, хто не здобув вищої освіти [7, с. 11].

Останнім часом посилюються зв'язки між університетами та сферою бізнесу.

Проте, незважаючи на певні досягнення у сфері вищої освіти, уряд Великої Британії занепокоєний тією ситуацією, яка склалася у всьому світі у сфері освіти і яка може призвести до серйозних проблем. Саме тому було укладено Білу книгу, рішення якої б сприяли збереженню або навіть покращенню рівня вищої освіти Великої Британії, вирішивши внутрішні проблеми цієї галузі:

- укомплектування та збереження академічного штату, необхідного для підтримки та вдосконалення як викладання, так і дослідної роботи;
- збереження інфраструктури дослідної та викладацької діяльності;
- аналіз доцільності використання коштів, які інвестуються у вищу освіту.

Отже, у вищезазначеному документі рекомендації торкнулися таких сфер: дослідження, викладання, вища освіта і бізнес, поширення та гнучкість вищої освіти.

У паперах зазначається, що існує реальна загроза, що не вдасться утримати існуючі позиції у світі щодо досліджень. Це, у першу чергу, пов'язано з тим, що інші країни все більше уваги зосереджують на дослідженнях в університетах. Так, наприклад, Китай планує зосередити дослідні фонди у 10 університетах світового рівня. Індія також підвищує зацікавленість у розвитку науки в університетах на національному рівні (наприклад, було створено Національний інститут технологій) тощо.

Як зазначено в документі “Інвестиції в інновації” (2002 р.), останнім часом наукова діяльність університетів недофінансована. Пропонується більше уваги приділяти саме тим дослідженням, які проводяться в університетах, тому що університет має бути осередком науки.

Також не залишили поза увагою зв'язок бізнесу та промисловості з вищими навчальними закладами. У цьому контексті стоїть питання про використання здобутків університетів фірмами та підприємствами. У 2001 р. 16% фірм використовували розробки вищих навчальних закладів. Було створено Агенції регіонального розвитку (The Regional Development agencies), одним із завдань яких є планування дослідницьких тем для університетів, які б були корисні сучасним підприємствам і фірмам.

Актуальною також залишається проблема поширення вищої освіти, залучення більшості молоді до навчання у ВНЗ. Так, серед молоді, віком від 18 до 30 років, 43% навчається у вищих навчальних закладах, що порівняно з іншими розвинутими країнами (наприклад, Австралією, Фінляндією, Нідерландами, Новою Зеландією, Норвегією, Швецією) є нижчим показником. У США 28% працівників мають ступінь бакалавра (у Великій Британії – 17%). У наш час до працівників будь-якої сфери висуваються досить високі вимоги, зокрема, наявність з відповідного освітнього рівня, тому уряд будь-якої країни, у тому числі й Великої Британії, зацікавлений у поширенні вищої освіти серед населення. Треба усвідомити, що студенти сьогодення – це не лише люди до 30 років. У контексті навчання впродовж

усього життя кожного спеціаліста можна розглядати як потенційного студента, який ставить за мету оволодіння новими та оновлення вже набутих знань, умінь і навичок. Отже, у зв'язку з цим слід звернути увагу на гнучкість вищої освіти (наприклад, популяризацію дистанційної освіти) [7, с. 14–16].

У статті ми зосередимося на такому напрямі реформування вищої освіти, як викладання. Вже було зазначено, що чимала увага приділяється дослідницькій діяльності викладачів вищої школи, але викладання має бути рівноправною складовою роботи професорсько-викладацького складу.

У 1998 р. Рон Дearing (Dearing) порушив проблему підготовки та підвищення кваліфікації викладачів вищої школи і запропонував створення Інституту навчання та викладання у сфері вищої освіти (the Institute for Learning and Teaching in Higher Education – ILTHE), який згодом перетворився на Академію вищої освіти (the Higher Education Academy – HEA). У 2003 р. лише близько 12% академічного персоналу було членами вищезначеної установи, більше того, не всі з них мали педагогічну кваліфікацію. Вищі навчальні заклади Великої Британії зіткнулися з труднощами у доборі лекторів, особливо з таких дисциплін, як комп'ютерні та інформаційні технології, педагогіка, дисципліни для інженерних, медичних та бізнес-спеціальностей.

Студенти, вступаючи на ту чи іншу спеціальність, не завжди отримують інформацію щодо якості викладання [7, с. 15].

Отже, викладання та навчання є головною метою вищої освіти. Тому в Білій книзі (2003 р.) детально описуються основні пропозиції щодо вдосконалення викладання у вищих навчальних закладах, серед ключових позицій можна зазначити такі:

- фінансування вищих навчальних закладів з урахуванням рівня викладання;
- інформування студентів щодо особливості навчання у конкретних ВНЗ;
- підтримка реформ з удосконалення викладання у всіх типах вищих навчальних закладів, включаючи додаткове фінансування для нагородження кращих викладачів;
- розробка нових професійних стандартів викладання у вищій школі, які б стали основою для акредитації професорсько-викладацького складу;
- посилення зовнішньої системи оцінювання діяльності викладачів, включаючи національну програму зовнішніх експертів;
- створення єдиного національного органу для розвитку, розповсюдження та підтримки кращої практики викладання у вищій школі;
- створення Центрів якості викладання для підтримки кращої практики викладання у вищій школі;
- створення Національної схеми (плану) стипендії для викладачів;
- визнання якості викладання як однієї з основних місій університету та надання вищим навчальним закладам статусу університету не лише за критеріями дослідної, а й викладацької діяльності [7, с. 46–47].

Отже, у вищезазначеному документі мова йдеться про те, що на той момент не існувало загальноприйнятих національних стандартів для викладачів вищої школи; більшість викладачів, які працювали, ніколи не отримували спеціальної педагогічної підготовки. Для того, щоб викладання у вищій школі стало самостійною повноцінною професією, необхідно було розробити чіткі професійні стандарти для професорсько-викладацького складу (у Білій книзі було встановлено термін – 2004–2005 рр.). Ці стандарти мали б бути узгоджені із самими викладачами та описувати компетенції, необхідні для роботи у цій сфері. Підготовка та підвищення кваліфікації викладачів для досягнення відповідних стандартів може відбуватися за допомогою різних програм і курсів, які є найбільш підходящими для конкретного навчального закладу та конкретного педагога. Тобто, починаючи з 2006 р. всі викладачі вищої школи мають отримати педагогічну кваліфікацію відповідно до нових стандартів. Також очікується, що ВНЗ розвинуть таку інститутську політику та систему, які будуть залучати кожного члена професорсько-викладацького складу до постійного професійного розвитку.

Агенція із забезпечення якості (the Quality Assurance Agency – QAA) виконує важливу роль з контролю якості викладання у вищій школі. Останнім часом спостерігається зміна моделі роботи вищезазначеної агенції: на ряду із зовнішнім оцінюванням посилилась роль внутрішнього оцінювання якості викладання самими навчальними закладами. Від ВНЗ вимагають публікації звітів щодо якості та стандартів викладання, що дає змогу студентам бути більш інформованими стосовно навчання у тому чи іншому навчальному закладі.

Актуальним також залишається питання визнання та нагородження викладачів за педагогічну діяльність. Довгий час визнання педагога вищої школи було пов'язане з дослідною (науковою) діяльністю, а викладання розглядалося як додаткове джерело доходу для головної справи – дослідної роботи. Але така ситуація була неприйнятна. Після доповіді Р. Деарінга, опублікування Білої книги викладання було визнано рівноправною складовою діяльності професорсько-викладацького складу з усіма відповідними наслідками.

Згідно з даними Ради фінансування вищої освіти Англії (the Higher Education Funding Council for England – HEFCE), ВНЗ мають позитивні зрушення у створенні та підтримці гнучкої системи нагородження кращих викладачів. Комітет з навчання та викладання національної координаційної команди наводить ряд прикладів успішної практики визнання та нагородження за відмінне викладання. Так, стратегію навчання та викладання університету Центрального Ланкаширу викладено таким чином: “розвивати культуру, у якій відмінне викладання визнається та нагороджується на індивідуальному та командному рівнях... Університет, у першу чергу, буде підвищувати статус викладання, визнання успіхів та нагородження у цій сфері тією самою мірою, як у дослідній діяльності” [7, с. 51].

Отже, всім вищим навчальним закладам було поставлене завдання розробити стратегії та системи прийняття на роботу, призначення на посаду, кар'єрного розвитку, які б чітко і відкрито враховували викладацьку діяльність. Але з'являється нова проблема – проблема оплати. Якщо суспільство очікує високих результатів роботи викладачів університетів, то ця робота має бути гідно оплачена.

Згідно з даними HEFCE, спостерігається збільшення вакансій в університетах Великої Британії, особливо труднощі виникають з викладачами таких дисциплін, як медицина, інженерія, комп'ютерні та інформаційні технології, дисципліни, пов'язані з бізнесом, тобто саме тих сфер, де заробітна плата вища за викладацьку. Водночас виявлене зниження якості підготовки претендентів на посаду викладача ВНЗ [6], тому уряд Великої Британії з кожним роком виділяє все більшу суму на вищу освіту, зокрема на оплату праці та преміювання викладачів за досягнення у викладанні. Особливий акцент робиться на диференціації оплати, тобто врахуванні конкретних досягнень конкретного педагога.

У Білій книзі також підкреслюється, що досягнення у сфері викладання мають оприлюднюватися та винагороджуватися, що стане стимулом для колег удосконалювати свою педагогічну майстерність. Такі дійсно видатні викладачі є взірцями професійної діяльності. За Національною програмою стипендій для викладачів щорічно виділяється 20 стипендій розміром 50 тис. фунтів для найкращих викладачів вищої школи. З 2003 р. кількість стипендій збільшувалася, і сьогодні їх кількість сягає 50. Окрім індивідуальних нагород, у Великій Британії існує система нагородження за видатну педагогічну діяльність цілих педагогічних колективів (наприклад, кафедр, відділів, лабораторій, факультетів тощо). Багато ВНЗ мають так звані Центри відмінного викладання, які займаються удосконаленням навчального процесу та професійним розвитком професорсько-викладацького складу. Саме ці Центри найчастіше й отримують додаткове фінансування.

Наступне питання, яке порушувалося в документі, це надання ВНЗ статусу університету. До 2005 р. статус університету надавався тим ВНЗ, які мали право присвоювати і наукові, і викладацькі ступені. Звісно, обізнаність в останніх новинах науки, володіння вміннями і навичками наукової роботи необхідні для висококваліфікованого викладача, але не обов'язково бути видатним науковцем, щоб досягти високих результатів у викладанні. Така думка ґрунтується на ряді досліджень, проведених за останні 10–15 років. Так, у звіті, що об'єднав результати 50 досліджень, які були проведені всередині 90-х рр. ХХ ст. і метою яких був розгляд взаємозв'язок між дослідною роботою та викладанням, зазначається про відсутність прямої залежності між цими двома видами діяльності викладачів [5]. У 2000 р. у звіті для HEFCE інформація, отримана від 40 університетів і коледжів, свідчить про те, що не обов'язково кожен викладач має бути залучений до дослідної роботи у вузькому сенсі, а досить просто займатися науковою роботою в межах своєї викладацької діяльності [2]. На практиці

дійсно існують коледжі з високими стандартами викладання, які відповідають університетським, а іноді навіть перевищують їх. Саме у Білій книзі (2003 р.) було запропоновано змінити систему присвоєння ВНЗ статусу університету, коли б основою стали такі критерії, як викладацькі ступені, кількість студентів та ряд навчальних дисциплін. Ця реформа розпочалася в 2005 р., що стало сигналом важливості викладацької діяльності у вищій школі [7, с. 54–55].

Ще однією рекомендацією, яка зумовила створення в 2005 р. Академії вищої освіти (the Higher Education Academy – HEA), стала рекомендація щодо створення нового єдиного органу з удосконалення навчання та викладання у вищій школі (в цьому документі його назвали “Академія якості викладання”). Передбачалося, що нова організація візьме на себе функції Інституту навчання та викладання у сфері вищої освіти, Мережі підтримки навчання та викладання (the Learning and Teaching Support Network – LTSN) й Агенції з розвитку професорсько-викладацького складу (The Higher Education Staff Development Agency – HESDA). І дійсно, об’єднавшись, вищезазначені організації утворили Академію вищої освіти, основним завданням якої стала підтримка постійного професійного розвитку викладачів вищої школи шляхом розвитку та фінансової підтримки передового педагогічного досвіду, встановлення професійних стандартів, курсів підвищення кваліфікації, проведення досліджень у сферу викладання тощо [7, с. 54].

На момент опублікування Білої книги у Великій Британії вже існувала Асоціація професійного та освітнього розвитку викладачів (the Staff and Educational Development Association – SEDA). Це професійна організація Великої Британії, яка сприяє інноваціям і позитивному досвіду у сфері вищої освіти. Вона визнана не лише у Великій Британії, а й у світі. Така організація не могла не відреагувати на опублікування Білої книги, яка безпосередньо торкалася вищої освіти. Зокрема, у “Відповіді SEDA” зазначається, що Асоціація підтримує загальний тон документа, але розчарована відсутністю навіть згадки про SEDA. Проте Асоціація підтримує і опікується цілим рядом сфер, зазначених у Білій книзі:

- SEDA була залучена до розробки національних стандартів для викладачів вищої школи, розробки першої акредитаційної схеми (структури) підготовки викладачів університетів. У листопаді 2002 р. вступила в дію Схема професійного розвитку викладачів;

- SEDA фокусує свою роботу на підтримці тих керівників ВНЗ, які забезпечують професорсько-викладацькому складу професійний розвиток;

- структура професійного розвитку базується на основних результатах, фундаментальних цінностях та освітніх процесах – особливо на ролі викладача в навчанні студентів навчатися. У Білій книзі також підкреслюється важливість навчання впродовж усього життя. SEDA підтримує позицію щодо визнання досягнень студентів як одного з критеріїв оцінювання діяльності викладача;

– SEDA має досвід підтримки та надання допомоги викладачам у багатьох важливих сферах, які згадуються у Білій книзі (наприклад, підготовка зовнішніх екзаменаторів);

– асоціація постійно спрямовує зусилля на підвищення ролі викладання в університетах, і багато членів SEDA залучені до системи нагородження викладачів за викладацьку діяльність;

– Біла книга визнає двосторонній характер професії викладача (педагог і дослідник). SEDA погоджується з таким підходом і заохочує професорсько-викладацький склад до використання досягнень у своїй педагогічній практиці. Тому при підготовці педагогів до роботи у ВНЗ обов'язково має бути надана допомога у поєднанні цих двох важливих аспектів діяльності – викладання і дослідної роботи [3].

Отже, SEDA підтримує більшість пунктів щодо вдосконалення підготовки та підвищення кваліфікації викладачів вищої школи, зазначених у Білій книзі й сподівається на співпрацю всіх організацій, які опікуються цією проблемою.

Висновки. Таким чином, у XXI ст. у багатьох країнах світу, у тому числі й Великій Британії, актуальним питанням стало реформування системи вищої освіти. Одним із ключових аспектів цього процесу є вдосконалення якості викладання, що значною мірою залежить саме від професорсько-викладацького складу. Саме тому у Великій Британії ефективно працюють такі організації, як SEDA (Асоціація професійного та освітнього розвитку викладачів), HEA (Академія вищої освіти), головним завданням яких є професійний розвиток викладачів вищої школи.

Література

1. Андреев А.А. Педагогика высшей школы. Новый курс / А.А. Андреев. – М. : Московский международный институт эконометрики, информатики, финансов и права, 2002. – 264 с.
2. Interactions between research, teaching and other academic activities: report to the HEFCE as part of the fundamental review of research policy and funding, 2000.
3. SEDA White Paper response after Executive. – 2003. – March.
4. The NCHE. Report of the National Committee, 1997 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.leads.ac.uk/educol/ncihe/natrep.htm>.
5. The relationship between research and teaching. A meta-analysis. Hattie and March review of educational research, 1996.
6. The supply of people with science, technology, engineering and mathematics skills. The report of the Sir Gareth Robert's review. – 2002. – Esp. 5.34–5.
7. White Paper. The future of higher education. – Crown Copyright, 2003. – 115 p.

БЕРЕЖНА Ж.В.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ТРЕНЕРА

На сьогодні однією з найбільших проблем у системі підготовки фахівців з фізичної культури і спорту є те, що підготовка студентів до майбут-